

РЕФЕРЕНДУМ: ШВЕЙЦАРСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ ПРОБЛЕМИ

На основі сучасного розуміння сутності інституту референдуму досліджено головні способи винесення питань на федеральний референдум у Швейцарії. Показано, що референдум тут є справжнім механізмом впливу громадськості на вироблення державної політики, з'ясовано можливість застосування цього досвіду в сучасному українському суспільстві.

Референдум є інститутом прямої демократії та однією з найважливіших форм здійснення народного суверенітету. Переконливим і яскравим доказом цієї тези є зростання ролі референдуму в другій половині ХХ ст. Референдуму належить велика роль у забезпеченні демократичного розвитку суспільства і здійсненні прямого народо-владдя. Втім, необхідно зважати на те, що ступінь його реального демократизму залежить від політичного режиму країни, існуючих політичних умов, за яких він проводиться.

Країною, де референдуми становлять «стрижень політичної системи», є Швейцарія. По-перше, вона має найбільший досвід використання референдумів - вперше референдум тут проведено в 1439 р. (у 2004-2005 рр. у Швейцарії відбулося 11 федеральних референдумів, тоді як в Україні у 1991-2005 рр. - лише два загальнонаціональні референдуми); по-друге, завдяки референдумам вирішуються питання про основні напрями швейцарської державної політики (наприклад, про приєднання країни до Шенгенського та Дублінського договорів ЄС).

Проблематиці референдуму присвячено праці таких науковців, як американець К. Кобах і канадієць Л. ЛеДюк. Маємо чимало публікацій вітчизняних вчених з питань проведення всеукраїнських референдумів, серед яких: В. Погорілко, І. Жданов, К. Книгін та ін.

У роботі К. Кобаха «Референдум: пряма демократія в Швейцарії» розкривається історія розвитку прямої демократії, зокрема референдуму як одного з найважливіших інститутів безпосередньої демократії. Наводяться таблиці, що висвітлюють основні етапи розвитку прямої демократії в Швейцарії [15]. У праці Л. ЛеДюка «Учасницька демократія: референдуми у теорії та на практиці» на базі сучасної теорії та світової практики учасницьких демократій розкрито

й проаналізовано місце референдуму в сучасних демократіях [7].

В. Погорілко показує сутність референдуму як форми безпосередньої демократії. Окремий розділ його монографії «Референдуми в Україні: історія та сучасність» присвячено проведенню всеукраїнського референдуму 16 квітня 2000 р. [8]. Стаття І. Жданова «Старі ігри в новий референдум» відповідає на питання: «Чи буде проведений всеукраїнський референдум у квітні 2001 р.?» Аналізуючи досвід проведення референдумів у Швейцарії, автор пропонує можливі способи виходу України з політичної кризи, враховуючи досвід західних країн [1]. У статті К. Книгіна розглянуто проблеми, пов'язані з проведенням всеукраїнських та місцевих референдумів, наведено рекомендації щодо їх розв'язання. Показано, що використання в Україні референдуму як одного з найважливіших інститутів безпосередньої демократії свідчить про позитивну тенденцію розвитку України на шляху до створення правової демократичної держави [5].

Однак мусимо констатувати, що досвід проведення референдумів у Швейцарії недостатньо висвітлено у вітчизняній науковій літературі. Отже, мета цієї статті полягає в тому, щоб дослідити практику проведення референдумів у Швейцарії для подальшого використання цього досвіду.

У політологічній та юридичній теорії й практиці існує чимало визначень поняття «референдум», проте єдина дефініція референдуму відсутня. Професор К. Кобах наводить таке визначення: «Пряма участь громадян у прийнятті політичних рішень називається референдумом» [15: 13]. Дещо інший акцент при розкритті поняття «референдум» роблять автори, які наголошують на особливостях процедури проведення референдуму і пропонують дефініції того, що становить його

функціональне призначення. Наприклад, український науковець В. Шаповал визначає референдум як спосіб прийняття офіційних рішень шляхом проведення голосування виборців з питань, установлених конституцією або законодавством [12: 62]. «Референдум - це голосування виборців, за допомогою якого приймається рішення державного або самоврядного характеру, що має державне або місцеве значення», - зазначає російський дослідник В. Чиркин [11: 227].

Основна відмінність референдуму від виборів, процедура яких також передбачає голосування виборців, полягає в об'єкті волевиявлення виборців. На виборах таким об'єктом є кандидат або список кандидатів, на референдумі - конституція, закон, законопроект, будь-яке питання зовнішньої або внутрішньої політики [6: 226].

Інститут референдуму має свою історію. Його практикували у державно-політичному житті Стародавнього Риму. Однак датою проведення першого референдуму вважають 1439 р., а його батьківщиною - Швейцарію (кантон Берн). Проведення референдумів передбачається конституціями майже всіх європейських держав, а також держав, що утворилися на терені колишнього СРСР. Але референдум не використовувався в тих англосаксонських країнах, де встановлено верховенство парламенту, хоча у Великобританії референдуми усе ж проводили останніми десятиліттями [5: 112].

Слід зазначити, що впродовж 1970-1995 рр. в європейських країнах на національному рівні було проведено 46 референдумів з 48 питань, у Швейцарії - 76 референдумів з 217 питань. Як і в інших європейських країнах, використання референдуму в Швейцарії також виявляє тенденцію до зростання. Кількість референдумів, на яких швейцарці приймали рішення протягом 1970-1995 рр., майже вдвічі перевищує їх число порівняно з 1945-1970 рр. - 64 референдуми з 86 питань [7: 138].

Доцільно розглянути головні способи винесення питань на референдуми у Швейцарії:

1. *Конституційні зміни*, пропонувані федеральною асамблеєю, вимагають обов'язкового референдуму. Конституційні поправки повинні схвалюватися переважною кількістю голосів виборців по країні в цілому та у більше ніж половині з 26 кантонів, тобто подвійною більшістю. Це положення допомагає захистити права мовних, етнічних та релігійних меншин Швейцарської Конфедерації [4: 637].

2. Спеціальне конституційне положення (ст. 89 Нової Федеральної Конституції Швейцарії від 18 грудня 1998 р.) визначає процедуру *ратифі-*

кації міжнародних договорів: 50 тис. виборців або 8 кантонів можуть вимагати проведення референдуму з прийняття договору, якщо це не потребує внесення поправки до конституції [7: 139]. На референдумі можуть розглядатися міжнародні договори, які: мають необмежений термін або не можуть бути зупинені; передбачають вступ до міжнародних організацій; включають багатосторонню уніфікацію законодавства. Для прийняття договору досить простої (не подвійної) більшості [4: 637].

3. У Швейцарії практикують також відхилені або *«факультативні» референдуми*, у цьому випадку закон, прийнятий федеральною асамблеєю, може бути представлено на референдум за поданням 50 тис. громадян або 8 кантонів протягом 90 днів після його опублікування. Щоб набути чинності, закон має бути ухваленим на референдумі простою більшістю голосів (подвійна більшість у такому разі не вимагається) [7: 139]. Окрім федеральних законів, предметом факультативного референдуму можуть бути: федеральні закони, проголошені невідкладними, строк яких перевищує 1 рік, федеральні постанови в межах, передбачених Конституцією та законами, міжнародні договори. Федеральний парламент може передати на розгляд на факультативному референдумі майбутні міжнародні договори [4: 638].

4. У Швейцарії не передбачено проведення *необов'язкових консультативних референдумів*, ініційованих урядом (цей тип референдумів є досить звичайним явищем для багатьох інших країн). Близько половини народних голосувань, проведених у Швейцарії протягом ХХ ст., були обов'язковими конституційними референдумами [7: 140].

У 2004-2005 рр. у Швейцарії відбулося 6 референдумів на федеральному рівні, на яких були вирішені 11 питань, зокрема: підвищення пенсійного віку жінок, заборона експериментів з клітинами людських ембріонів, проведення податкової реформи тощо. Середня участь громадян Швейцарії у референдумах на федеральному рівні у 2004 р. становила 49 %, у 2005 - 47 %. Втім, участь швейцарців у референдумах може суттєво змінюватися залежно від здатності питання референдуму привернути до себе увагу виборців, а також від мобілізаційної активності зацікавлених груп, оскільки механізм референдуму надає можливості партіям і групам, що опинилися поза правлячою коаліцією, заявити про себе.

Таким чином, попри те, що Швейцарію інколи називають «країною суперечностей», вона - чи

не єдиний приклад, коли референдум є справжнім «запитом громадян». Тут референдум поступово створює унікальну модель консенсусної демократії.

Багато українських політологів стверджують, що референдуми поліпшують якість демократії через участь громадян у політичному процесі так, як вибори самі по собі не можуть цього зробити [2]. Але, незважаючи на це, вітчизняна практика засвідчує, що «народ говорить те, що від нього очікують» [10]. А питання проведення референдуму в Україні набуває актуальності лише тоді, коли парламент перебуває у політичній кризі - не в змозі вирішити «наболілі» українські проблеми [6: 3].

Правова регламентація питань проведення та організації референдумів* України здійснюється Конституцією України (ст. 72-74) та Законом України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 р. Окремі питання організації місцевих референдумів регламентуються також Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. (ст. 7). У незалежній Україні, починаючи з 1991 р., всеукраїнські референдуми були проведені тільки двічі - 1 грудня 1991 р. і 16 квітня 2000 р. Як відомо, перший всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. відіграв важливу роль у становленні нашої держави, оскільки за його результатами було підтверджено Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. На другому всеукраїнському референдумі 16 квітня

2000 р., проголошеному Президентом України за народною ініціативою, громадяни України проголосували за зміни до Конституції України, але результати референдуму не були імplementовані [2]. Розглянемо головні законодавчі засади проведення всеукраїнського референдуму.

Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» визначає референдум як спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів України, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення (ст. 1). Відповідно до Конституції в Україні проводяться загальнодержавні референдуми, референдуми Республіки Крим та місцеві референдуми. Всеукраїнський референдум може призначатися Президентом України, Верховною Радою України (ст. 72 Конституції України), але тільки в межах визначених Конституцією повноважень, або проголошуватися за народною ініціативою Президентом України (п. 6 ст. 106 Конституції України). При цьому Верховна Рада України призначає обов'язковий референдум тільки з питань зміни території України, Президент України - обов'язковий референдум щодо внесення змін до Конституції України.

Основними способами винесення питання на всеукраїнський референдум згідно із законом України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» (від 3 липня 1991 р.) є:

1. *Народна ініціатива* (якщо вимога про проведення референдуму виходить не менш ніж від трьох мільйонів громадян України, які мають

Таблиця. Референдуми, проведені на федеральному рівні в Швейцарії: січень 2004 - грудень 2005 рр. [13]

Дата	Тип	Предмет	Так, %	Участь, %
16.05.2004	Факультативний	Підвищення пенсійного віку жінок	14	57
16.05.2004	Факультативний	Підвищення ПДВ та фіскальний пакет	12	57
26.09.2004	Факультативний	Спрощення процедури отримання громадянства іммігрантам у II й III поколінні	56	42
26.09.2004	Ініціатива	Запровадження соціального страхування з материнства	52	42
28.11.2004	Факультативний	Заборона експериментів з клітинами людських ембріонів	69	49
28.11.2004	Ініціатива	Проведення податкової реформи	64	49
28.11.2004	Ініціатива	Про стягування ПДВ та прямого федерального податку до 2020 р.	73	49
05.06.2005	Факультативний	Про приєднання країни до Шенгенського та Дублінського договорів ЄС	54,6	52
05.06.2005	Ініціатива	Про офіційну реєстрацію одностатевих шлюбів	51,0	52
25.09.2005	Факультативний	Про відкриття ринку праці Швейцарії новим країнам-членам ЄС	55,9	51
28.11.2005	Ініціатива	Про заборону виробництва генетично модифікованих продуктів харчування	55,7	39

право голосу; підписи повинні бути зібрані не менш ніж у двох третинах областей і не менш ніж по сто тисяч підписів у кожній з них) (ст. 13);

2. Всеукраїнський референдум може бути проведений на вимогу народних депутатів (не менше ніж половина від загальної кількості народних депутатів Верховної Ради України. Вимога про проведення референдуму реалізується шляхом поіменного голосування або шляхом збирання підписів народних депутатів) (ст. 14).

Предметом всеукраїнського референдуму може бути: затвердження Конституції України, її окремих положень та внесення до неї змін і доповнень; прийняття, зміна або скасування законів України або їх окремих положень; прийняття рішень, що визначають основний зміст Конституції України, законів та інших правових актів України. Тобто відповідно до Конституції України й Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» предмети всеукраїнського референдуму можна умовно поділити на: конституційні, законодавчі, міжнародно-правові, адміністративно-територіальні та інституційні (з питань дострокового припинення повноважень парламенту або глави держави) [8: 100].

Але Конституція України (ст. 74) досить чітко визначає межі використання всеукраїнського референдуму, зокрема його предметом не можуть бути питання, віднесені законодавством України до відання органів суду й прокуратури; питання амністії та помилування; питання про вжиття державними органами України надзвичайних і невідкладних заходів щодо охорони громадського порядку, захисту здоров'я та безпеки громадян; питання, пов'язані з обранням, призначенням і звільненням посадових осіб, що належать до компетенції Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України.

За правовими наслідками рішень в Україні розрізняють два види референдумів: *імперативні* - їхні рішення мають вищу юридичну силу стосовно інших нормативно-правових актів органів державної влади та місцевого самоврядування (ст. 1 Закону України «Про всеукраїнський та місцевий референдуми»); *консультативні* - всеукраїнські та місцеві дорадчі опитування громадян України; результати дорадчого опитування розглядаються і враховуються під час прийняття рішень відповідними державними органами (частина 1 ст. 46 Закону). Поєднання таких понять як «референдум» та «дорадче опитування» є одним з недоліків Закону. Зрозуміло, що законодавець перед прийняттям певного закону хотів би з'ясувати ставлення громадян до нього. Але проблема зумовлена тим, що, при-

значивши консультативний референдум на підставі ст. 12 Закону, Верховна Рада матиме можливість проігнорувати кваліфікованою більшістю (частина 2 ст. 46 Закону) ставлення народу до цього питання [8: 128].

Прикладом цього можуть бути події, пов'язані з проведенням всеукраїнського референдуму за народною ініціативою 16 квітня 2000 р. згідно з Указом Президента України № 65 «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» від 15 січня 2000 р. Відповідно до цього Указу на всеукраїнський референдум було винесено шість питань. Складність і гострота питань референдуму спричинили неоднозначне ставлення до цієї події політичних сил України, що висловили сумнів щодо конституційності його проведення [8: 159]. Опозицію щодо проведення референдуму сформувала група парламентарів зі 108 народних депутатів України, які звернулися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо невідповідності зазначеного Указу Президента Конституції України. 27 березня 2000 р. Конституційний Суд України виніс рішення у цій справі, згідно з яким з Указу Президента України «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» було вилучено пункти 1 та 6 [9: 1].

Але проблема всеукраїнського референдуму 16 квітня 2000 р. полягала в тому, що на референдум було винесено питання загального характеру, які потребують конкретизації та відповідного юридичного оформлення, не було запропоновано конкретного шляху внесення змін до Конституції України. Наприклад, у питанні про створення двопалатного парламенту незрозуміло, як мають визначатися функції й повноваження палат, порядок їх формування тощо. Воля народу, яка мала набути юридичного оформлення у рішеннях Верховної Ради, залишилася не втіленою в життя. При цьому Верховна Рада формально не порушила чинного законодавства України [5: 26].

Отже, складність імплементації результатів референдуму свідчить про недосконалість законодавства України. Слід наголосити, що згідно з Конституцією України волевиявлення народу у формі референдуму взагалі не може мати дорадчого характеру, оскільки перелік підстав для призначення всеукраїнських референдумів Верховною Радою та Президентом України є вичерпним і не передбачає призначення цими суб'єктами консультативних референдумів [12: 279].

Проаналізувавши досвід проведення референдумів у Швейцарії на федеральному рівні, можна зазначити, що хоча референдум і відіграє суттєву роль у швейцарській демократії, однак

право голосу; підписи повинні бути зібрані не менш ніж у двох третинах областей і не менш ніж по сто тисяч підписів у кожній з них) (ст. 13);

2. Всеукраїнський референдум може бути проведений на вимогу народних депутатів (не менше ніж половина від загальної кількості народних депутатів Верховної Ради України. Вимога про проведення референдуму реалізується шляхом поіменного голосування або шляхом збирання підписів народних депутатів) (ст. 14).

Предметом всеукраїнського референдуму може бути: затвердження Конституції України, її окремих положень та внесення до неї змін і доповнень; прийняття, зміна або скасування законів України або їх окремих положень; прийняття рішень, що визначають основний зміст Конституції України, законів та інших правових актів України. Тобто відповідно до Конституції України й Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» предмети всеукраїнського референдуму можна умовно поділити на: конституційні, законодавчі, міжнародно-правові, адміністративно-територіальні та інституційні (з питань дострокового припинення повноважень парламенту або глави держави) [8: 100].

Але Конституція України (ст. 74) досить чітко визначає межі використання всеукраїнського референдуму, зокрема його предметом не можуть бути питання, віднесені законодавством України до відання органів суду й прокуратури; питання амністії та помилування; питання про вжиття державними органами України надзвичайних і невідкладних заходів щодо охорони громадського порядку, захисту здоров'я та безпеки громадян; питання, пов'язані з обранням, призначенням і звільненням посадових осіб, що належать до компетенції Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України.

За правовими наслідками рішень в Україні розрізняють два види референдумів: *імперативні* - їхні рішення мають вищу юридичну силу стосовно інших нормативно-правових актів органів державної влади та місцевого самоврядування (ст. 1 Закону України «Про всеукраїнський та місцевий референдуми»); *консультативні* - всеукраїнські та місцеві дорадчі опитування громадян України; результати дорадчого опитування розглядаються і враховуються під час прийняття рішень відповідними державними органами (частина 1 ст. 46 Закону). Поєднання таких понять як «референдум» та «дорадче опитування» є одним з недоліків Закону. Зрозуміло, що законодавець перед прийняттям певного закону хотів би з'ясувати ставлення громадян до нього. Але проблема зумовлена тим, що, при-

значивши консультативний референдум на підставі ст. 12 Закону, Верховна Рада матиме можливість проігнорувати кваліфікованою більшістю (частина 2 ст. 46 Закону) ставлення народу до цього питання [8: 128].

Прикладом цього можуть бути події, пов'язані з проведенням всеукраїнського референдуму за народною ініціативою 16 квітня 2000 р. згідно з Указом Президента України № 65 «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» від 15 січня 2000 р. Відповідно до цього Указу на всеукраїнський референдум було винесено шість питань. Складність і гострота питань референдуму спричинили неоднозначне ставлення до цієї події політичних сил України, що висловили сумнів щодо конституційності його проведення [8: 159]. Опозицію щодо проведення референдуму сформувала група парламентарів зі 108 народних депутатів України, які звернулися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо невідповідності зазначеного Указу Президента Конституції України. 27 березня 2000 р. Конституційний Суд України виніс рішення у цій справі, згідно з яким з Указу Президента України «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» було вилучено пункти 1 та 6 [9: 1].

Але проблема всеукраїнського референдуму 16 квітня 2000 р. полягала в тому, що на референдум було винесено питання загального характеру, які потребують конкретизації та відповідного юридичного оформлення, не було запропоновано конкретного шляху внесення змін до Конституції України. Наприклад, у питанні про створення двопалатного парламенту незрозуміло, як мають визначатися функції й повноваження палат, порядок їх формування тощо. Воля народу, яка мала набути юридичного оформлення у рішеннях Верховної Ради, залишилася не втіленою в життя. При цьому Верховна Рада формально не порушила чинного законодавства України [5: 26].

Отже, складність імплементації результатів референдуму свідчить про недосконалість законодавства України. Слід наголосити, що згідно з Конституцією України волевиявлення народу у формі референдуму взагалі не може мати дорадчого характеру, оскільки перелік підстав для призначення всеукраїнських референдумів Верховною Радою та Президентом України є вичерпним і не передбачає призначення цими суб'єктами консультативних референдумів [12: 279].

Проаналізувавши досвід проведення референдумів у Швейцарії на федеральному рівні, можна зазначити, що хоча референдум і відіграє суттєву роль у швейцарській демократії, однак

цю роль не варто перебільшувати. Лише 7 % від усього федерального законодавства було опротестовано за допомогою референдуму [14]. Водночас існування такого знаряддя як, скажімо, факультативний референдум, забезпечує істотне обмеження влади уряду. Можливість його проведення змушує законодавців шукати широкої коаліційної підтримки у Федеральній Асамблеї Швейцарії, оскільки лише парламентська більшість може не допустити опротестування закону на референдумі.

На відміну від Швейцарії, в Україні ідея про-

ведення загальнодержавного референдуму використовується політичними партіями, групами тиску напередодні виборів та є знаряддям впливу Президента України на Верховну Раду. Як результат референдум тут стає реальним знаряддям маніпулювання, а не справжнім зверненням громадян України. Виходом з цієї ситуації сьогодні мають стати зміни до Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми», головна серед яких - чітке законодавче розрізнення понять «референдум», «дорадче опитування» та «консультативний референдум».

1. *Жданов І.* Старі ігри в новий референдум // Дзеркало тижня.- 2001.- № 22 (346).- С 3.
2. *Казимиренко Я.* Страсти по референдуму, или Кто оказывает украинцам в праве на прямое волеизъявление? -<http://www.reforma.org.ua/rus/polemic/3ea414b93b469/>
3. *Книгін К.* Реалізація народного волевиявлення, вираженого в рішеннях всеукраїнських референдумів: окремі проблеми // Право України,- 2003,- № 8,- С 24-28.
4. Конституции государств Европы: В 3-х т.- М.: Норма, 2001.- Т. 3.- 792 с.
5. Конституційне право зарубіжних країн / За заг. ред. В.О. Ріаки,- 2-е вид., допов. і перероб.- К.: Юрінком Інтер, 2004.- 544 с.
6. *Кравченко В.В.* Конституційне право України.- 4-е вид., виправ. та допов.- К.: Атіка, 2006,- 568 с.
7. *ЛеДюк Л.* Учасницька демократія: референдуми у теорії та практиці,- Х.: Центр освітніх ініціатив, 2002,- 160 с.
8. *Погорілко В.Ф.* Референдуми в Україні: історія та сучасність.- К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2000.- 246 с
9. Рішення Конституційного Суду № 3-рп (від 27 березня 2000 р.) // Урядовий Кур'єр.- 2000 - № 58.- С 1.
10. *Ткачук Б.* Український референдум має численних попередників // Web-сайт щоденної газети «ПОСТУП», http://postup.brama.com/000329/pp58_7.html
11. *Чиркин В.Е.* Конституционное право зарубежных стран.- М.: Юристъ, 2001.- 568 с.
12. *Шаповал В.М.* Конституційне право зарубіжних країн,- К.: АртЕк, 2001,-264 с.
13. C2D - Research and Documentation Center on Direct Democracy // Web-сайт Центру прямої демократії, <http://c2d.unige.ch/>
14. *Kilgour, D.* (1998) The experience of Switzerland with Instruments of Direct Democracy // Web-сайт Д. Кілгера - <http://www.fullmoon.nu/sources.bak/Direct%20Democracy%20in%20Switzerland.htm>
15. *Kobach, Kris W.* (1993) The Referendum: Direct Democracy in Switzerland. Aldershot: Dartmouth Publishing. - <http://www.athene.antenna.nl/MEDIATHEEK/KOBACH-1.html>

O. Mogylevets

THE REFERENDUM: THE SWITZERLAND'S EXPERIENCE AND UKRAINIAN PROBLEMS

The article is dedicated to the referendum as the institution of direct democracy and one of the most important form of popular sovereignty. The definition and history of the genesis of referendum institution has been shortly revealed. The first referendum in the world was held in Switzerland in 1439. The basic types of the Swiss referendum at the federal level are explored. It is shown that the referendum in Switzerland is a real community's influence on the state policy, possibilities of using the Swiss experience for Ukraine. For comparison, in Ukraine at the allukrainian level in 1991-2005 2 referendums have been held. The basic types of the Ukrainian referendum at the allukrainian level are explored: the imperative and consultative referendums. The Allukrainian referendum on April, 16, 2000 has been analyzed.